หนังสือยังให้ความสำคัญอย่างลึกซึ้งกับ **การประเมินเพื่อพัฒนา (assessment for learning)** ซึ่งตรงกับแนวทางที่ผมได้ศึกษามาเช่นกัน และมีความเห็นว่าการประเมินเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ไม่ใช่กิจกรรมแยกต่างหาก การประเมินที่ดีต้องตามด้วย **การให้ข้อมูลป้อนกลับเชิงสร้างสรรค์ (constructive feedback)** ในทันที เพื่อหนุนให้ผู้เรียนสะท้อนคิด เรียนรู้ และเติบโต

ผมเห็นด้วยกับแนวทางในบทที่ 7 ว่า “การเรียนรู้และการประเมินไม่แยกจากกัน” และขอเสริมว่า การประเมินที่มีชีวิตชีวาจะทำให้ผู้เรียนรู้จักตั้งคำถาม รู้จักสะท้อนคิด และเรียนรู้จากประสบการณ์ได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb ที่ผมได้อธิบายไว้ในหนังสือ *“การเรียนรู้ ‘ขั้นสูง’ จากประสบการณ์”*

ในบทที่ 4 ว่าด้วย **หลักสูตรฐานสมรรถนะ** หนังสือได้อธิบายองค์ประกอบสมรรถนะ 7 ด้านไว้อย่างชัดเจน ผมขอเพิ่มเติมว่า กรอบ OECD Learning Compass 2030 เสนอสมรรถนะในรูปแบบ VASK ได้แก่

V = Values (ค่านิยม)

A = Attitudes (เจตคติ)

S = Skills (ทักษะ)

K = Knowledge (ความรู้)

สิ่งสำคัญคือ สมรรถนะไม่ใช่เพียงความรู้หรือทักษะ แต่รวมถึงค่านิยมและเจตคติที่นำทางชีวิต การเรียนรู้ฐานสมรรถนะที่แท้จริง จึงต้องทำให้ผู้เรียน “งอกงามทั้งความคิดและจิตใจ” มีแรงบันดาลใจที่จะใช้ความรู้เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ในมุมมองของผม การศึกษาคุณภาพสูงต้องหนุนให้ผู้เรียนพัฒนาไปถึงระดับ “Transcendence” ตามแนวคิดของ Maslow ที่ต่อยอดจาก Self-actualization คือ ก้าวข้ามผลประโยชน์ส่วนตน สู่การเป็น “พลเมืองเพื่อส่วนรวม” ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการศึกษา

ดังนั้น ครูยุคใหม่ต้องฝึกทักษะ ชวนศิษย์สะท้อนคิดจากประสบการณ์ของตนเอง สู่การคิดหลักการในมิติทั้ง VASK และสมรรถนะ 7 ด้านดังกล่าว เพื่อให้นักเรียนได้รับพลังการเรียนรู้จากประสบการณ์อย่างครบถ้วน ทั้งในมิติของการรู้ การคิด การทำ และการเป็นตัวตนของตนเอง

ผมขอชื่นชม ผศ. ดร. ศักดา สวาทะนันทน์ ที่ใช้ความอุตสาหะวิริยะในการเขียนหนังสือเล่มนี้ออกเผยแพร่สู่สาธารณะ หนังสือนี้ไม่เพียงถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ แต่ยังสะท้อนจิตวิญญาณของครูยุคใหม่ ผู้เป็นทั้ง “นักออกแบบการเรียนรู้” และ “ผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต” นี่คือผลงานที่ทรงคุณค่าต่อวงการการศึกษาไทย และจะช่วยหนุนให้ครูและผู้เรียนทุกคน “เรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์อนาคตที่ยั่งยืน”

วิจารณ์ พานิช

11 พฤศจิกายน 2568

สารบัญ

บทที่ 1 หลักสูตร: พิมพ์เขียวแห่งการเรียนรู้ 22

1.1 ความหมายของหลักสูตร 23

1.2 ลักษณะของหลักสูตร 30

1.3 ความสำคัญของหลักสูตร 32

1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรและการสอน 34

1.5 ประเภทของหลักสูตร 35

1.6 องค์ประกอบของหลักสูตร 40

1.7 ระดับของหลักสูตร 41

เอกสารอ้างอิงบทที่ 1 49

บทที่ 2 ปัจจัยหล่อหลอมหลักสูตร: จากปรัชญาสู่พลวัตแห่งโลกร่วมสมัย 52

2.1 ปัจจัยด้านปรัชญาการศึกษา 53

2.1.1 ความสำคัญของปรัชญาการศึกษา 53

2.1.2 ปรัชญาการศึกษาที่สำคัญ 55

2.2 ปัจจัยด้านจิตวิทยาการศึกษาและทฤษฎีการเรียนรู้ 72

2.2.1 จิตวิทยาการศึกษากลุ่มพฤติกรรมนิยม 73

2.2.2 จิตวิทยาตามแนวคิดกลุ่มเกสตัลท์ 81

2.2.3 จิตวิทยากลุ่มพุทธิปัญญานิยม 84

2.2.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม 96

2.2.5 ทฤษฎีอนุกรมวิธานของบลูม 99

2.2.6 ทฤษฎีการเรียนรู้ของโคล์บ 103

2.3 ปัจจัยด้านการเมือง การปกครอง สังคม วัฒนธรรมเศรษฐกิจและเทคโนโลยี 108

2.3.1 ปัจจัยด้านการเมือง การปกครอง 108

2.3.2 ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม 110

2.3.3 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ตลาดแรงงานยุคใหม่ และเศรษฐกิจฐานนวัตกรรม 114

2.3.4 ปัจจัยด้านเทคโนโลยี อิทธิพลของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ต่อการเปลี่ยนโฉมหน้าหลักสูตร 116

เอกสารอ้างอิงบทที่ 2 120

บทที่ 3 พลวัตโลก: ท้าทายการศึกษาในศตวรรษที่ 21 124
3.1 ความท้าทายและพลวัตของการศึกษาในศตวรรษที่ 21 125
3.1.1 อนาคตที่ไม่แน่นอน : VUCA and BANI World 127
3.1.2 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด 132
3.1.3 ความหลากหลายและความแตกต่างของผู้เรียน 134
3.1.4 การเปลี่ยนแปลงของโลกและการเชื่อมโยงกันทั่วโลก 135
3.1.5 โอกาสและความท้าทายของการศึกษาในศตวรรษที่ 21 145
3.2 พลวัตโลกร่วมสมัยกับการออกแบบหลักสูตรและการเรียนรู้ 148
3.2.1 พลวัตโลกร่วมสมัยส่งผลกระทบโดยตรงต่อการศึกษา 148
3.2.2 หลักการสำคัญในการออกแบบหลักสูตรและการเรียนรู้ในยุคพลวัตและยุค BANI 157
3.3 สมรรถนะและความสามารถที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนและผู้สอนในโลกร่วมสมัย 160
3.3.1 สมรรถนะและความสามารถที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในโลกร่วมสมัย 161
3.3.2 สมรรถนะและความสามารถที่จำเป็นสำหรับผู้สอนในโลกร่วมสมัย 169
3.4 การพัฒนาวิชาชีพครูเพื่อรับมือกับโลกยุค BANI 187
3.4.1 รูปแบบการอบรมที่เน้นทักษะแห่งอนาคต (future-skills focused training) 188
3.4.2 การพัฒนาความรู้และทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลขั้นสูง (advanced digital & AI literacy training) 188
3.4.3 การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาตนเอง (lifelong learning & professional growth) 189
เอกสารอ้างอิงบทที่ 3 193

บทที่ 4 หลักสูตรฐานสมรรถนะ: สร้างคนให้ “ทำเป็น” ในโลกร่วมสมัย 204
4.1 สมรรถนะ: ความหมาย แนวคิด และองค์ประกอบที่สำคัญ 205
4.1.1 ความหมายสมรรถนะของสมรรถนะ 206
4.1.2 องค์ประกอบของสมรรถนะ 207

4.2 หลักสูตรฐานสมรรถนะ (COMPETENCY-BASED CURRICULUM) : หลักการและแนวคิดที่สำคัญ 209
4.2.1 ที่มา ความหมาย และลักษณะสำคัญของหลักสูตรฐานสมรรถนะ 209
4.2.2 ความสำคัญของหลักสูตรฐานสมรรถนะ 213
4.2.3 ความแตกต่างระหว่างหลักสูตรฐานสมรรถนะกับหลักสูตรแบบเดิม 222
4.2.4 หลักการสำคัญของหลักสูตรฐานสมรรถนะ 224
4.3 กระบวนการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ 226
4.3.1 บทบาทของปัญญาประดิษฐ์ในการพลิกโฉมการออกแบบหลักสูตรสมรรถนะ 227
4.3.2 การวิเคราะห์ความจำเป็นและบริบท 230
4.3.3 การกำหนดเป้าหมายและพันธกิจ 231
4.3.4 แบบแผนของหลักสูตรสถานศึกษา 231
4.3.5 แนวทางการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ 232
4.3.6 แนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ 236
4.3.7 แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตรฐานสมรรถนะ 238
4.3.8 หลักสูตรระดับชั้นเรียน 239
เอกสารอ้างอิงบทที่ 4 255

บทที่ 5 การเรียนรู้เชิงรุก: จุดประกายศักยภาพสู่การลงมือทำ 262
5.1 แนวคิดและหลักการสำคัญของการเรียนรู้เชิงรุก 263
5.1.1 ความหมายและที่มาของการเรียนรู้เชิงรุก 263
5.1.2 หลักการสำคัญของการเรียนรู้เชิงรุก 264
5.2 รูปแบบและวิธีการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 269
5.2.1 การเรียนรู้จากการทำโครงงาน (project-based learning) 269
5.2.2 การเรียนรู้ที่ใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem-based learning) 271
5.2.3 การเรียนรู้จากกรณีศึกษา (case study analysis) 272
5.2.4 การจำลองสถานการณ์และบทบาทสมมติ (simulation and role-playing) 275

5.2.5 การเรียนรู้แบบร่วมมือ (collaborative learning) 276
5.2.6 การใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมการเรียนรู้เชิงรุก 277
(technology-enhanced active learning)
5.3 บทบาทของครูผู้สอนในการเรียนรู้เชิงรุก 283
5.4 ความท้าทายและแนวทางการปรับใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เชิงรุก 287
5.4.1 ความท้าทาย 287
5.4.2 แนวทางการปรับใช้กลยุทธ์การเรียนรู้เชิงรุก 289
เอกสารอ้างอิงบทที่ 5 295

บทที่ 6 เทคโนโลยีพลิกโฉม: นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ที่ไร้ขีดจำกัด 309
6.1 ความหมายและหลักการสำคัญของเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา 310
6.1.1 ความหมายและที่มาของเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา 310
6.1.2 หลักการสำคัญของการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการศึกษา 312
6.2 บทบาทของเทคโนโลยีในกระบวนการจัดการเรียนรู้ 317
6.2.1 การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร 317
6.2.2 การจัดการเรียนรู้ 324
6.2.3 การประเมินผล 338
6.2.4 การพัฒนาวิชาชีพครู 344
6.3 ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในมือครู: พลิกโฉมการสอนสู่การออกแบบ 347
ประสบการณ์การเรียน
6.3.1 จากคู่คิดสู่สถาปนิกการเรียนรู้: เปลี่ยนกระบวนทัศน์ครูและผู้เรียน 348
6.3.2 AI ในวงจรการเรียนรู้: จากเครื่องมือสู่กระบวนการ 348
(AI in the learning cycle)
6.3.3 กลยุทธ์และตัวอย่างคำสั่ง (prompt) สำหรับครู 351
6.3.4 สอนนักเรียนให้ใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อสร้างทักษะการเรียนรู้แห่งอนาคต 354
6.3.5 ก้าวข้ามขีดจำกัดของข้อความ สู่การสร้างสรรค์ด้วย Multimedia AI 355
6.3.6 กรอบจรรยาบรรณการใช้ AI ในห้องเรียน สู่การใช้งานอย่างรับผิดชอบ 356

6.4 ความท้าทายและแนวทางในการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมการเรียนรู้อย่างยั่งยืนและมีจริยธรรม 357
6.4.1 ความท้าทาย 357
6.4.2 แนวทางในการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมอย่างยั่งยืนและมีจริยธรรม 359
เอกสารอ้างอิงบทที่ 6 367

บทที่ 7 ประเมินเพื่อพัฒนา: วัดผลเพื่อนำทางการเรียนรู้ 378
7.1 การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการวัดและประเมินผล 379
7.1.1. การประเมินผลการเรียนรู้ (assessment of learning) 379
7.1.2. การประเมินเพื่อการเรียนรู้ (assessment for learning) 380
7.1.3. การประเมินขณะเรียนรู้ (assessment as learning) 380
7.2 การประเมินตามสภาพจริง (authentic assessment) หัวใจของการประเมินสมรรถนะ 405
7.2.1 ลักษณะของการประเมินตามสภาพจริง 406
7.2.2 แนวทาง/วิธีการประเมินตามสภาพจริง 408
7.3 รูบริค (rubrics) เครื่องมือและเกณฑ์การประเมินผล 410
7.3.1 ความหมายและความสำคัญของรูบริค 410
7.3.2 ประเภทของรูบริค 410
7.3.3 ขั้นตอนการสร้างรูบริค 424
7.4 สมอเทียบคุณภาพ (anchor papers) 425
7.4.1 ความหมาย สมอเทียบคุณภาพ 425
7.4.2 ความสำคัญของสมอเทียบคุณภาพ 426
7.4.3 ขั้นตอนการสร้างและใช้สมอเทียบคุณภาพ 427
7.5 บทบาทของข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ในการพัฒนาการเรียนรู้ 432
7.5.1 ความหมายของข้อมูลย้อนกลับ 432
7.5.2 ความสำคัญของข้อมูลย้อนกลับ 433
7.5.3 ลักษณะของข้อมูลย้อนกลับที่ดี 434

7.6 การยกระดับการวัดและประเมินผลด้วยเทคโนโลยีและปัญญาประดิษฐ์ 439
7.7 ความท้าทายและแนวทางการก้าวข้าม 441
7.7.1. ภาระงานของครูที่เพิ่มขึ้น 441
7.7.2. ความน่าเชื่อถือและความเที่ยงตรง (reliability and validity) 445
7.7.3. ความซื่อสัตย์ทางวิชาการในยุค AI 445
(academic integrity in the age of AI)
7.7.4. ความเท่าเทียมและอคติ (equity and bias) 449
7.7.5 การสื่อสารกับผู้ปกครองและสร้างความเข้าใจร่วมกัน 451
เอกสารอ้างอิงบทที่ 7 455

บทที่ 8 อนาคตวิทยาการ: สร้างสรรค์การศึกษาเพื่อโลกที่ไม่หยุดนิ่ง 460
8.1 การสังเคราะห์พลวัตสู่โลกอนาคต 461
8.2 ทิศทางและแนวโน้มในอนาคตของวิทยาการหลักสูตร 463
8.3 แนวโน้มและโอกาสในการจัดการเรียนรู้แห่งอนาคต 469
8.4 บทบาทของครูในโลกอนาคต: จากผู้ถ่ายทอดสู่ผู้สร้างโอกาส 479
8.5 ความท้าทายและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการก้าวไปข้างหน้า 482
เอกสารอ้างอิงบทที่ 8 488

บรรณานุกรม **495**

ดัชนี **518**

ประวัติผู้เขียน **528**

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1	Franklin Bobbitt	24
ภาพที่ 1.2	หนังสือ The Curriculum	24
ภาพที่ 1.3	ความหมายของประสบการณ์เรียนรู้ The Curriculum	27
ภาพที่ 1.4	ความหมายของหลักสูตร	29
ภาพที่ 1.5	ประเภทของหลักสูตรทางการและหลักสูตรปฏิบัติการ ตามความสัมพันธ์ระหว่างคำว่าหลักสูตรและการสอน	36
ภาพที่ 1.6	ประเภทของหลักสูตรแฝงและหลักสูตรเสริมตามความสัมพันธ์ ระหว่างคำว่าหลักสูตรและการสอน	37
ภาพที่ 1.7	ประเภทของหลักสูตรสูญตามความสัมพันธ์ ระหว่างคำว่าหลักสูตรและการสอน	39
ภาพที่ 1.8	ประเภทของหลักสูตรสูญและหลักสูตรแฝงตามความสัมพันธ์ ระหว่างคำว่า หลักสูตรและการสอน	39
ภาพที่ 1.9	ความสัมพันธ์ระหว่างคำว่าหลักสูตรและการสอนตามอุดมคติ	40
ภาพที่ 1.10	ตัวอย่างหลักสูตรระดับ Nano แผนการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ	42
ภาพที่ 1.11	ตัวอย่างหลักสูตรระดับ Micro	43
ภาพที่ 1.12	ตัวอย่างหลักสูตรระดับ Meso หลักสูตรโรงเรียนเตรียมทหาร	44
ภาพที่ 1.13	ตัวอย่างหลักสูตรระดับ Macro	45
ภาพที่ 1.14	ตัวอย่างหลักสูตรระดับ Supra	46
ภาพที่ 2.1	ดาวเทียม Sputnik 1 และ มนุษย์อวกาศคนแรก ของสหภาพโซเวียตที่ขึ้นสู่อวกาศ	58
ภาพที่ 2.2	ปรัชญาการศึกษาโรงเรียนอัสสัมชัญซึ่งมีแนวทางตามปรัชญานิรันตรนิยม	60
ภาพที่ 2.3	โรงเรียนดรุณสิกขาลัย สถานศึกษาที่ได้นำแนวทาง ของปรัชญาการศึกษาประสบการณ์นิยมมาใช้ในการจัดการศึกษา	63
ภาพที่ 2.4	ชาลส์ ดาร์วิน และหนังสือ The Origin of Species (กำเนิดสปีชีส์)	64
ภาพที่ 2.5	นักปรัชญาการศึกษากลุ่มปฏิบัตินิยมสำคัญ (ชารลส์ เอส.เพียซ, จอห์น ดิวอี และ วิลเลียม เจมส์)	65

ภาพที่ 2.6 วิกฤตเหตุการณ์ “The Great Depression”การพังทลาย ของตลาดหุ้นวอลล์สตรีท สหรัฐอเมริกา 69
ภาพที่ 2.7 ปรัชญาการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนรุ่งอรุณที่ได้นำแนวทางของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมมาใช้ในการจัดการศึกษา 70
ภาพที่ 2.8 อีวาน พาฟลอฟ (Ivan Pavlov) 74
ภาพที่ 2.9 การทดลองทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก 74
ภาพที่ 2.10 จอห์น บี.วัตสัน (John B.Watson) 76
ภาพที่ 2.11 หนูน้อยอัลเบิร์ต (Little Albert) ในการทดลองของวัตสัน 76
ภาพที่ 2.12 เอ็ดเวิร์ด ลี ธอร์นไดค์ (Edward L.Thorndike) 78
ภาพที่ 2.13 กล่องทดลองของธอร์นไดค์ (Thorndike’s puzzle box) 79
ภาพที่ 2.14 บี.เอฟ.สกินเนอร์ (B.F.Skinner) 80
ภาพที่ 2.15 กล่องทดลองของสกินเนอร์บ๊อกซ์ (Skinner Box) 80
ภาพที่ 2.16 นักจิตวิทยากลุ่มเกสตัลท์ แมกซ์ เวอร์ธไฮเมอร์ วูลฟ์แกงค์ โคห์เลอร์ และ เคิร์ท คอฟคา 82
ภาพที่ 2.17 ตัวอย่างแสดงกฎการรับรู้ตามทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มเกสตัลท์ 83
ภาพที่ 2.18 ฌอง เพียเจต์ 85
ภาพที่ 2.19 การพัฒนาสติปัญญาของเด็ก (stages of development) 86
ภาพที่ 2.20 เลฟ เซเมโนวิช ไวก็อตสกี้ และตัวอย่างแสดงพื้นที่รอยต่อพัฒนาการ 87
ภาพที่ 2.21 โรเบิร์ต กาเย่ และ 9 ขั้นตอนการสอน 94
ภาพที่ 2.22 เจอโรม บรูเนอร์ และ ขั้นการพัฒนาทางสติปัญญาของบรูเนอร์ 95
ภาพที่ 2.23 อัลเบิร์ต บันดูรา และ การทดลองตุ๊กตาโบโบ้ 97
ภาพที่ 2.24 เบนจามิน บลูม และแผนภาพอนุกรมวิธาน ของบลูมฉบับเดิมและที่ปรับปรุง 99
ภาพที่ 2.25 เดวิด โคล์บและแผนภาพวงจรการเรียนรู้ (experiential learning cycle) 104
ภาพที่ 2.26 แผนภาพวงจรการเรียนรู้และลีลาการเรียนรู้จากประสบการณ์ของโคล์บ 105
ภาพที่ 2.27 หนังสือ “Xi Jinping: The Governance of China” 111